

גבולות בני-הגנה: חזרתה של אסטרטגיה מודחקת

דניאל דייקר

שבוע לאחר הפסגה ההיסטורית עם ג'ורג' בוש, שנערכה באפריל 2004 בבית הלבן, ניצב ראש הממשלה אריאל שרון על דוכן הכנסת. נימת ניצחון נשמעה בקולו שעה שהציג בפני המליאה את רשימת ההבטחות האמריקניות שקיבל במכתב מאת הנשיא. המכתב ניתן לשרון תמורת הבטחתו להסיג את כל הכוחות והאזרחים הישראליים מרצועת עזה, דהיינו תמורת "תכנית ההינתקות". שרון פירט את רכיביו העיקריים של מכתב בוש: (א) תמיכה אמריקנית ביישוב הפליטים הפלסטינים במדינה הפלסטינית העתידית – ובה בלבד – ולא בישראל; (ב) התחייבות אמריקנית שישראל תוכל לשמור על קיומם של גושי התיישבות משמעותיים בגדה המערבית, ומכאן שלא תידרש לשוב לקווי הפסקת האש משנת 1949, גבולות המדינה עד יוני 1967; (ג) הבטחה אמריקנית שלא תוצג כל תכנית שלום חלופית ל"מפת הדרכים", שעליה כבר הוסכם בעבר ואשר התנתה את הוויתורים הישראליים בהפסקה מוחלטת של הטרור ושל ההסתה הפלסטיניים.

היה זה רגע מכריע עבור שרון. מאז הכריז לראשונה על תכנית ההינתקות בכנס הרצליה בדצמבר 2003 ספג ראש הממשלה ביקורת חריפה הן ממתנגדיו בתוך הליכוד והן מן הסייעות הנציות יותר בכנסת, שהאשימו אותו בויתור על נכסים ממשיים בלא כל תמורה מצד הפלסטינים, שלא לדבר על התחייבות לדו־קיום בשלום. בהצגת ההתחייבויות האמריקניות מעל דוכן הכנסת טען שרון למעשה שהוא השיג בכל זאת הישג רב ערך: הבטחה של המעצמה החזקה בעולם לשמור על האינטרסים החיוניים של ישראל.

הוויכוח שהתפתח לאחר נאומו של שרון נגע לשאלת ערכה של העסקה – אם ניתן לבטוח בהתחייבויות האמריקניות ואם כדאי לוותר בעבורן על נכסים כלכליים, אסטרטגיים ואזרחיים ברצועת עזה. ואולם דווקא ההישג הגדול ביותר של המכתב – והגורם המרכזי בנאומו של שרון באותו יום – כמעט לא זכה לתשומת לב. לראשונה מאז קרסו הסכמי אוסלו בספטמבר 2000 הכיר נשיא אמריקני באופן רשמי בזכותה של ישראל ל"גבולות בטוחים ומוכרים". בכך החיה בוש את הדוקטרינה האסטרטגית המרכזית ששלטה עד הסכמי אוסלו בתפיסת ההגנה הישראלית ואשר השתקפה בהחלטות מועצת הביטחון של האו"ם לאחר מלחמות ששת הימים ויום הכיפורים: דוקטרינת הגבולות בני־ההגנה.¹ שרון עצמו הזכיר דוקטרינה זו מעל בימת הכנסת, ואף נקב במונח באנגלית, כדי להדגיש הן את מקומה המרכזי במסגרת הבטחות בוש והן את העובדה שהיא מעוגנת היטב ביסודות המשפט הבינלאומי.

דוקטרינת הגבולות בני־ההגנה שללה את האפשרות שקווי הפסקת האש של 1949 יוכלו לשמש כגבולות הקבע של מדינת ישראל, בשל הבעיות הביטחוניות החמורות שהתעוררו בגינם. יגאל אלון, שר החוץ דאז ואדריכל הדוקטרינה, נתן לה ביטוי במאמר שפרסם בשנת 1976 בכתב העת האמריקני פורין אפירס:

לא צריך להיות מומחה צבאי כדי לזהות בנקל את הפגמים הקריטיים בקווי הפסקת האש אשר התקיימו עד 4 ביוני 1967... הבעיה הקשה ביותר הייתה בגבול המזרחי, שלידו שוכנת כל שפלת החוף, אשר בה ממוקמים מרכזי האוכלוסייה העיקריים של ישראל, ובכללם תל אביב ופרבריה, ברצועה שרוחבה בין 15 ל-25 ק"מ בלבד; גם ירושלים הועמדה במצב מסוכן במיוחד. במסגרת קווים אלו די היה במכה ראשונה מוצלחת אחת של צבאות ערב כדי לבתר את ישראל בכמה נקודות, לבתק את עורקי החיים החיוניים שלה ולהעמידה בפני איום שאף מדינה לא תוכל להשלים עימו. מטרתם של גבולות בני־ההגנה היא אפוא לתקן את נקודת התורפה הזאת, לספק לישראל את

לשיטתו של אלון, ישראל הוקמה כדי לאפשר לעם היהודי חיים ללא תלות בהגנתם או ברצונם הטוב של כוחות זרים. דוקטרינת הגבולות בני-ההגנה גורסת שלישראל, כמדינה ריבונית, יש זכות להחזיק בגבולות שיוכלו לספק לאזרחיה את צורכי הביטחון המינימליים; ומכאן שכל הסדר קבע הנוגע לגדה המערבית, לעזה, לחצי-האי סיני או לרמת הגולן יתבסס בהכרח על סיפוח, לפחות חלקי, של שטחים, כתיקון לקווי הפסקת האש הבלתי יציבים של 1949 – קווים שעצם פגיעותם הזמינה שוב ושוב תוקפנות ערבית והביאה להנצחת הסכסוך. מיד לאחר מלחמת ששת הימים הציע אלון שורה של תיקונים טריטוריאליים, שבמסגרתם יסופחו לישראל שטחי מפתח, בלתי מאוכלסים ברובם, ובפרט בבקעת הירדן – תוך שימור הרצף הטריטוריאלי בין מרכזי האוכלוסייה הפלסטיניים לממלכת ירדן, שהחזיקה בשטחי הגדה המערבית עד 1967. למעשה, תכנית אלון נועדה לשמש כמרא לתחלואי גבולות הפסקת האש של 1949, שכונו בידי אבא אבן "גבולות אושוויץ".

במשך שנים הייתה החתירה לגבולות בני-ההגנה הנחת היסוד המרכזית של מדיניות ישראל בגדה המערבית. מדיניות זו הוכרה גם במשפט הבינלאומי במסגרת החלטה 242 של מועצת הביטחון של האו"ם, אשר הכירה בזכותה של ישראל לגבולות "בטוחים ומוכרים" ובצורך לתקן את קווי 1949. אך הסכמי אוסלו משנת 1993 בישרו על ראשיתה של מגמה שהגיעה לשיאה בוועידות קמפ דייוויד וטאבה בשנים 2000 ו-2001 – מגמה של שחיקה הדרגתית ומתמשכת במעמדה של דוקטרינת הגבולות בני-ההגנה והחלפתה בדרך חשיבה אחרת. אסכולת "הסדרי הביטחון", שתפסה את מקומה של הדוקטרינה, גרסה כי דרישות ההגנה של ישראל כבר אינן צריכות להתמקד בהיקפה של הטריטוריה הריבונית, לנוכח העובדה שאנו חיים כעת במציאות שבה טילים ארוכי טווח וכלי טיס מתקדמים יכולים לחצות בנקל כל גבול. על פי גישה זו, ניתן להגן על שטחי המדינה בעזרת הסדרי ביטחון בין הצדדים, באמצעות שימוש באזורים מפורזים, בתחנות התרעה מוקדמת, בערביות ביטחון הניתנות על ידי צד שלישי ובהצבת כוחות צבא בשטחים המצויים רשמית תחת ריבונות זרה. וכך, תחת מנהיגותו של אהוד ברק, בין השנים 1999–2001, נטשה ישראל את האמונה שצרכיה הביטחוניים היסודיים תובעים את תיקון הגבולות שנקבעו לה במסגרת הסכמי הפסקת האש של 1949.

אך קריסתם של הסכמי אוסלו בספטמבר 2000 ומעשי האיבה שהשתוללו מאז מעמידים בסימן שאלה את מידת התבונה ביישום תפיסת הסדרי הביטחון בהקשר הפלסטיני. כאשר הניח ברק על שולחן הדיונים את ההצעה למסור את כל שטחי הגדה המערבית ורצועת עזה בתמורה להסדרי ביטחון, דחו הפלסטינים כל יזמה שהייתה יכולה להתפרש כהגבלה של ריבונותם, ובכלל זה פירוז, הגבלת המרחב האווירי או הצבת כוחות ישראליים במקום כלשהו בשטחם. בה בעת, הם דרשו נסיגה ישראלית מלאה לקווי שביתת הנשק של 1949. הפלסטינים ענו למעשה בלאו מוחלט הן לרעיון הגבולות בני-ההגנה והן לגישת הסדרי הביטחון. תחת זאת, הם העדיפו לפרוש מן השיחות ולפתוח במערכה אלימה שעלתה בחייהם של אלפי בני אדם.

אף שגם שרון וגם בוש הודיעו על תמיכה מותנית בהקמת מדינה פלסטינית בחלקים של הגדה המערבית וברצועת עזה, דבריהם ופעולותיהם מייצגים אימוץ מחודש של דוקטרינת הגבולות בני-ההגנה. לכאורה, היה אפשר לטעון שמדובר בעמדות סותרות: שיישומה של הדוקטרינה, תוך דחיית גבולות 1949, פירושה בהכרח סתימת הגולל על שאיפות הריבונות הפלסטיניות. אך ייתכן שדווקא ההפך הוא הנכון. אפשר שמחויבותה של ישראל לגבולות בני-ההגנה, מחויבות שתדרוש ממנה לספח חלקים מן השטחים שעליהם השתלטה במלחמת ששת הימים, עשויה דווקא להגדיל, ולא להקטין, את הסבירות לכינונה של מדינה פלסטינית עצמאית ולפתרון הסכסוך בדרכי שלום. באופן פרדוקסלי, ייתכן שרק החלה של ריבונות ישראלית מלאה על החלקים הפחות מאוכלסים של הגדה – ובייחוד בבקעת הירדן ובאזורים אסטרטגיים אחרים – תאפשר הסדר יציב של פשרה טריטוריאלית בין הצדדים.

תהא אשר תהא עמדתו של כל אזור ואזור בשאלת ערכה האסטרטגי של תכנית ההינתקות הנוכחית, החזרה לדוקטרינת הגבולות בני-ההגנה היא התפתחות רבת-משמעות; שכן רק באמצעות גבולות כאלה תוכל ישראל להגן בעיילות על אזוריה בלי למקם את עצמה מבחינה פיזית בתוך שטחה הריבוני של מדינה פלסטינית עתידית או של כל ישות מדינית אחרת העשויה להיווצר בעתיד באזור במסגרת פדרציה עם ירדן. במילים אחרות, רק גבולות בני-ההגנה ייתנו סיכוי לשלום, חמקני אך בר-השגה.

ב

תפיסת הגבולות בני־ההגנה אינה זרה לדיפלומטיה הבינלאומית. את שורשיה ניתן לאתר כבר בהסכם וְסִטְפְּלִיָּה משנת 1648, שהציג לראשונה תפיסות מודרניות של ריבונות, העומדות על חשיבותם של גבולות מוגדרים ומכירות בזכותה הבלתי מעורערת של כל מדינה להגן על עצמה בכוח. בעקבות שתי מלחמות העולם בוצעו תיקוני גבול משמעותיים, שנועדו על פי רוב לשפר את ביטחונן של אותן מדינות שנפלו שוב ושוב קרבן לתוקפנות.³ אמנת האו"ם, שנחתמה בשנת 1945, ביקשה, בדומה לאמנות בינלאומיות קודמות, למנוע גילויי תוקפנות בין מדינות, ובכללם מלחמות שתכליתן התרחבות טריטוריאלית. בהקשר זה אין לישראל כל זכויות מיוחדות: מדינות קטנות יכולות בהחלט לנהוג בתוקפנות כלפי שכנותיהן הגדולות מהן, ומשום כך לא מוקנית להן זכות לתפוס שטח כלשהו בתואנה שהדבר הכרחי להפחתת פגיעות. המותניים הצרות של מדינת ישראל טרם 1967 לא העניקו לה אמתלה משפטית מספקת כדי להרחיב גבולותיה. לפיכך, אלמלא פעולות האיבה הערביות, ישראל לא הייתה יכולה להצדיק את השתלטותה על שטחים נוספים במלחמת ששת הימים. מסיבה זו בדיוק הבחינו המשפטנים בין כיבוש תוקפני לכיבוש הגנתי.⁴ סטיבן שוובל, לימים יועץ משפטי במחלקת המדינה האמריקנית ולאחר מכן נשיא בית הדין הבינלאומי בהאג, עמד על הבחנה זו מפורשות בשנת 1970, תוך שהוא מתייחס באופן ספציפי למעמדה המשפטי של ישראל לאחר שזו השתלטה על השטחים שמהם הותקפה. במאמר תקדימי שפרסם בכתב עת למשפט בינלאומי, כתב שוובל:

מדינה המפעילה כדין את זכותה להגנה עצמית רשאית לתפוס ולהחזיק שטחים זרים כל עוד תפיסה והחזקה אלה דרושות להגנתה העצמית... כאשר מחזיק השטח הקודם השתלט עליו שלא כדין, יש למדינה שתפסה את השטח אחריו, מתוך הפעלה כדין של זכותה להגנה עצמית, זכות עדיפה כלפי המחזיק הקודם.⁵

ישראל נאלצה להיכנס לגדה המערבית רק לאחר שהותקפה בידי ירדן, שבעצמה כבשה את השטח המדובר בשנת 1948, במהלך שכונה בידי מזכיר האו"ם דאז, טְרִיגְנָה לי, "התוקפנות המזוינת הראשונה שראה העולם מאז סוף

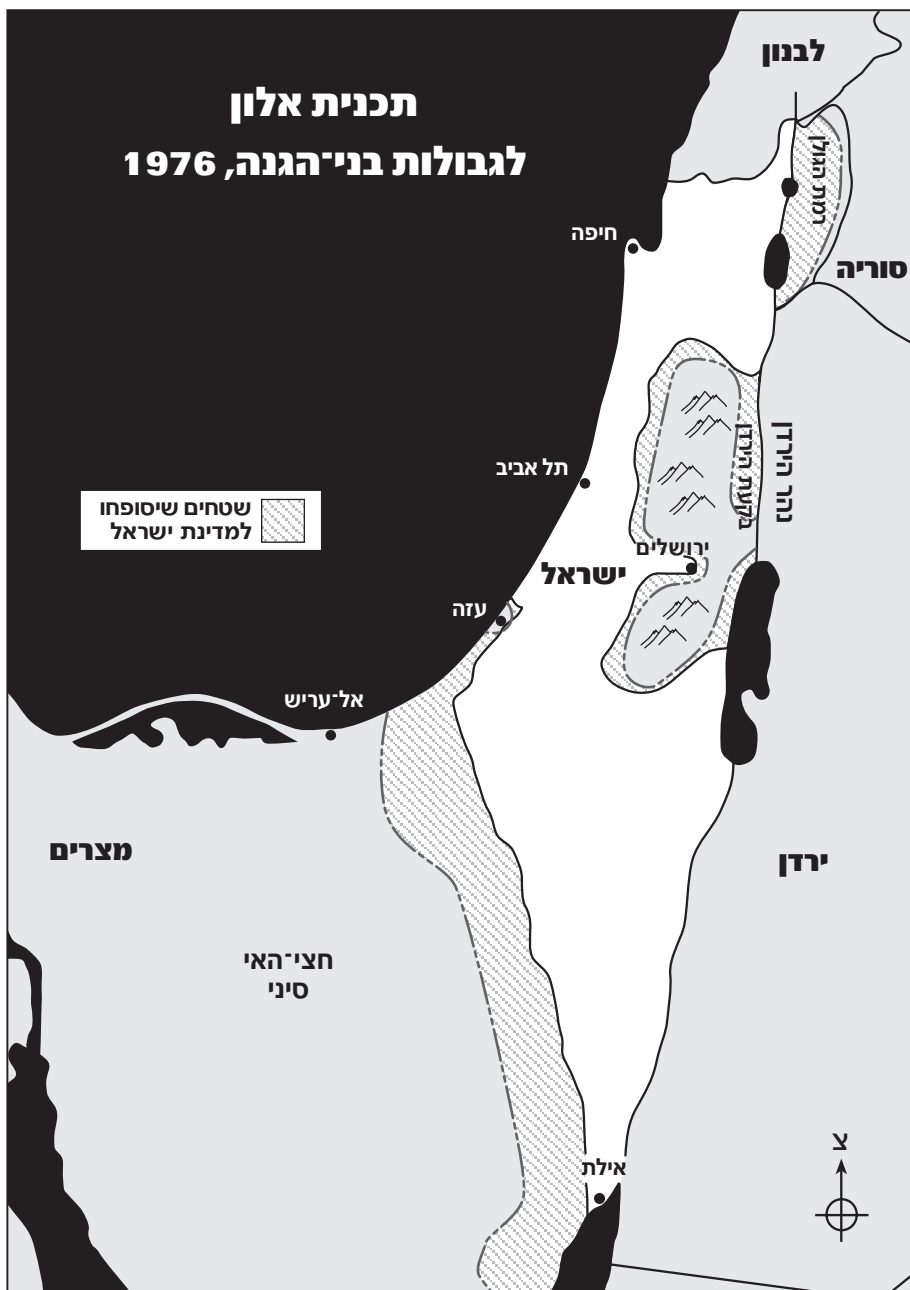
המלחמה [מלחמת העולם השנייה]⁶. מסקנתו של שוובל הייתה כי לישראל הייתה זכות מעוגנת במשפט הבינלאומי לדרוש תיקון של גבולותיה ביחס לשטחים שמהם הותקפה.

לזכותה של ישראל לתיקוני גבול הייתה משמעות מיוחדת לאור מעמדן המשפטי של הגדה המערבית ושל רצועת עזה. מנקודת המבט של המשפט הבינלאומי, כיוון שהמדינות הערביות ירדן ומצרים השתלטו בכוח על השטחים האלה בשנת 1948, הן החזיקו בהם שלא כדין עד מלחמת ששת הימים. זו הייתה העמדה המפורשת של מועצת הביטחון של האו"ם כאשר ניסחה את החלטה 242, שאושרה בנובמבר 1967. בגדה המערבית לא היה ריבון חוקי מאז האימפריה העות'מאנית. וכיוון שכך, לתביעותיה הטריטוריאליים של ישראל, שנועדו ליצור גבולות בני-הגנה בשטחים נטולי ריבון חוקי מוכר, הייתה הצדקה משפטית. החלטה 242, שנוסחה בזהירות רבה בידי פטרוניה הבריטים, קוראת לישראל לסגת מ"שטחים" – ולא מ"השטחים" או מ"כ" השטחים" – שעליהם השתלטה במלחמת ששת הימים. את הנקודה הזאת הבהיר חד-משמעית הלורד קרדון, שגריר בריטניה לאו"ם באותה תקופה, שציין בשנת 1974 כי "היה זה בבחינת אי-צדק אילו דרשנו מישראל לחזור לגבולות 4 ביוני 1967... משום כך לא דרשנו שהישראלים יחזרו אליהם, ואני חושב שצדקנו בכך".⁷

ואמנם, תת-מזכיר המדינה האמריקני לשעבר, יוג'ין רוסטאו – אחד מן האנשים ששקדו על ניסוח החלטה 242 – הדגיש כי לישראל זכויות מנהלתיות על השטחים עד שתשיג גבולות "בטוחים ומוכרים", כלשונו, או עד שיימצא פתרון שיוסכם על דעת שני הצדדים.⁸ רוסטאו ציין גם שאין להתייחס לישראל כמי ש"כבשה" את השטחים, כיוון שבעת השתלטותה עליהם לא היה כל ריבון חוקי בגדה המערבית או בעזה. את העמדה הזאת אימץ גם מאיר שמגר, נשיא בית המשפט העליון בדימוס, אשר קבע לאחר מלחמת ששת הימים כי אמנת ז'נבה הרביעית משנת 1949 אינה חלה להלכה במקרה של ישראל; זאת משום שהשטחים נתפסו מידי ירדן, אשר החזיקה בהם שלא כדין.⁹ הפלסטינים עצמם, המציגים כעת תביעות משפטיות על הגדה המערבית, אפילו לא צוינו כצד בהחלטה 242.

כּוֹיּוּתִיָּה של ישראל בעיני המשפט הבינלאומי וצורכי הביטחון הדוחקים שלה, אשר חייבו את תיקון גבולותיה, לא נעלמו מעיניו של יגאל אלון – מגדולי המצביאים של ישראל ומי ששירת כסגן ראש הממשלה לאחר מלחמת ששת הימים וכשר החוץ בממשלתו הראשונה של יצחק רבין. בתוך חודש לאחר הפסקת פעולות הלחימה במלחמת ששת הימים כבר ניסח אלון תפיסה לכידה ראשונית לגבי שרטוטם של גבולות בני-הגנה לישראל, תוך שימוש בשטחים שתפס צה"ל במלחמת המגן של 1967 (ראה מפה בעמ' 69). אלון, שפיקד על הפלמ"ח ושהנהיג בהצלחה את כוחות צה"ל בגליל המזרחי ובחזיתות המרכז והדרום במלחמת העצמאות, הבין מניסיונו האישי שישראל לא תוכל להרשות לעצמה לחזור שוב לקווי 4 ביוני 1967. כתימוכין להצעתו ציטט אלון את הדברים שאמר שגריר ארצות-הברית לאו"ם, ארתור גולדברג, במועצת הביטחון, לפני אימוצה של החלטה 242. גולדברג הסביר שקווי הפסקת האש של 1949 הוגדרו כגבולות צבאיים זמניים הן בידי ירדן הן בידי ישראל, ולפיכך אי-אפשר לראות בהם "גבולות בטוחים ומוכרים" כפי שדרשה החלטה 242.¹⁰

אלון הדגיש את נחיצותו של מחסום טופוגרפי שיאפשר לישראל להגן על עצמה מפני התקפות ממזרח ואשר יספק לה אמצעי הגנה נוסף מעבר לפירוז המוצע של השטחים הפלסטיניים.¹¹ הוא חשש במיוחד מן האפשרות שכוחות עוינים יתפסו את אזור גב ההר החולש על שפלת החוף הצרה של ישראל, שבה מרוכזים 70 אחוזים מתושביה ו-80 אחוזים מכושר הייצור שלה. אלון עמד על כך שישראל תשמור בחזקתה את המורדות המזרחיים של גב ההר, וכן את בקעת הירדן כולה.¹² הוא הדגיש שיצירת גבולות בני-הגנה למדינת ישראל משמעה "שליטה מוחלטת ב-1,800 הקילומטרים הרבועים האסטרטגיים של בקעת הירדן, מזרחית לריכוזי האוכלוסייה הערבית העיקריים", וכן בירושלים רבתי ובכמה חלקים בלתי מאוכלסים יחסית של מדבר יהודה.¹³ ראוי להזכיר שבזמן העלאת ההצעה הייתה בקעת הירדן אזור בלתי מאוכלס ברובו, למעט כ-30,000 תושבי יריחו (שלא נכללה בשטח שיועד לסיפוח בידי ישראל).¹⁴ מציאות דמוגרפית זו לא השתנתה באורח משמעותי בשלושים-ושמונה השנים שחלפו מאז, ומשום כך התכנית

מקור: *Foreign Affairs*, October 1976

רלוונטית גם היום, כפי שציין ראש הממשלה שרון בכמה ראיונות שהעניק לאחרונה.¹⁵ תכנית אלון – שעברה תיקונים אחדים מאז גובשה לראשונה בשנת 1967 עד הצגתה בפוריין אפירס בשנת 1976 – דיברה בסך הכל על שמירה של כשליש מ־5,500 הקילומטרים הרבועים של הגדה המערבית בידי ישראל.

אלון התייחס בביטול לטענות שהעידן החדש של טכנולוגיות צבאיות חוצות גבול, דוגמת טילים ומטוסים, מבטל את הצורך האסטרטגי בעומק טריטוריאלי. "למרות הנזק הכבד שיכולים ראשי נפץ ופצצות לגרום", כתב, "הם לבדם אינם יכולים להכריע את הקרב כל עוד הצד השני נחוש להשיב מלחמה". תקדימים מן ההיסטוריה הצבאית של הזמן האחרון תומכים במסקנתו:

ה"בליץ" הגרמני לא הכריע את אנגליה במלחמת העולם השנייה, כפי שההפצצות הכבדות של בעלות הברית לא הורידו את גרמניה על ברכיה. זה קרה רק כשנפל הבונקר האחרון בברלין. אפילו ההפצצות האוויריות הכבדות של ארצות הברית לא הביסו את צפון וייטנאם, אשר בחשבון הסופי ניצחה במלחמה. לפחות בכל הנוגע למלחמות קונבנציונליות נותרת בעינה אמת בסיסית אחת: בלא מתקפה של כוחות קרקע לתוך שטח המדינה היריבה, לא ניתן להגיע להכרעה במלחמה.¹⁶

מלבד ההצעות האלה קרא אלון גם להקמתן של התנחלויות חדשות בשטחים שיופחו לישראל במסגרת כל הסכם שלום וכן לבניית בסיסי צבא קבועים בהתאם לצורכי הביטחון.¹⁷ בהסברים שהוסיף בכתב יד לתכניתו כשזו הוצגה לראשונה בפני הקבינט ב־13 ביולי 1967, ציין אלון ש"הימנעות ישראל מהקמת היאחזויות התיישבותיות בשטחים שמעבר לגבולות ישראל של ערב המלחמה – אי־אפשר שלא תתפרש בעולם הגדול, בעולם הערבי, בקרב האוכלוסייה בשטחים המוחזקים ובציבור הישראלי כאילו אנו משלימים, או לפחות מוכנים להשלים, עם ויתור על כל השטחים. הכרה זו... עלולה להיות האופציה הגרועה ביותר מבחינת ישראל".¹⁸

עם זאת, אלון התנגד לשמירת כל שטחי יהודה ושומרון, על מיליון תושביהן הערבים, בידי ישראל, משום שחשש מפני סיטואציה דמוגרפית אשר תוביל ליצירת מדינה דו־לאומית.¹⁹ אלון הניח שישראל תוכל להגיע להסכם עם מנהיגים פלסטינים ועם ירדן השכנה על מעמדה הסופי של הגדה המערבית, הסכם שיכלול ישות פלסטינית רציפה, אוטונומית ומפורזת שתהיה קשורה בממלכה ההאשמית, ושלא תקבל מעמד ריבוני עצמאי.²⁰

אף שתכנית אלון ודוקטרינת הגבולות בני־ההגנה שהיא מייצגת מעולם לא אומצו רשמית בידי ממשלות ישראל, הן הפכו לקו המנחה של המדיניות הישראלית משנת 1967 עד 1993. בפברואר 1969 נשאל ראש הממשלה לוי אשכול אם ישראל תחזור לגבולות 1967; תשובתו הייתה: "הסכמי הפסקת האש שבקו חיים לכל חי. איננו רוצים שום חלק מן האזור המיושב בגדה המערבית – שכם, ג'נין וכן הלאה. מה שאנחנו אומרים הוא שנהר הירדן חייב להפוך לגבול הביטחון של ישראל, על כל המשתמע מכך. צה"ל יוצב רק ברצועה שלאורך גבול זה".²¹ הדוקטרינה עמדה גם לגד עיניה של גולדה מאיר ושל יורשה, יצחק רבין. מאיר הדגישה את הרעיון כאשר הציגה את ממשלתה במרץ 1974, מיד לאחר מלחמת יום הכיפורים. הסכם שלום עם מדינות ערב, אמרה, "צריך להבטיח לישראל גבולות בני־הגנה".²² גם רבין הפגין דבקות בקו שהתווה אלון – מפקדו ומורהו הרוחני. עם מינויו לראשות הממשלה ביוני 1974 הפקיד רבין את משרד החוץ בידי אלון, והוא עצמו שב והדגיש בכל הזדמנות את חשיבותם של גבולות בני־הגנה. בפברואר 1975 נשאל רבין בריאיון לקול ישראל בדבר אפשרות הקמתה של ברית הגנה אמריקנית־ישראלית. רבין שפך קיתון של צוננים על הרעיון: "להבנתנו, תמיד ראינו את הצורך, את ההכרח, שמדינת ישראל תגן על עצמה בכוחות עצמה. מכאן דרישתנו לגבולות בני־הגנה".²³ למעשה, מפת הגבולות ששרטט רבין היתה שאפתנית עוד יותר מזו של אלון, בהתחשב בהתנחלויות החדשות שהקים במערב השומרון.

יש להניח שדוקטרינת הגבולות בני־ההגנה התקבלה גם על דעתו של ראש הממשלה מנחם בגין, אף שבפומבי חזר והצהיר כי ההיסטוריה והמסורת היהודית מחייבות מדיניות של "אף שעל" בכל הנוגע לשטחי ארץ־ישראל. הליכוד הסכים אמנם לכינונה של אוטונומיה פלסטינית ביהודה, בשומרון ובעזה, אך הוא דחה כל רעיון בדבר ריבונות זרה – פלסטינית או ירדנית – בגדה המערבית. ואולם דיין, ששימש כשר החוץ בממשלת בגין הראשונה, סיפר שראש הממשלה רמז לו שיהיה מוכן "לשקול ברצינות כל הצעת שלום סבירה מירדן על בסיס של פשרה טריטוריאלית ביהודה, שומרון ועזה".²⁴

למרות התבססותה של דוקטרינת הגבולות בני־ההגנה בקרב ההנהגה הישראלית באמצע שנות השבעים, בתקופת ממשלת רבין הראשונה, החלה באותה

עת גם השחיקה האינטלקטואלית של הרעיון בחוגים ישראליים מסוימים – בעיקר כתוצאה מהשפעת הטראומה של מלחמת יום הכיפורים על דרכי החשיבה של אדריכלי הביטחון. בקרב אותם חוגים נטען שהגבולות בני-ההגנה אשר נקבעו מחדש במלחמת ששת הימים אמנם העניקו לישראל עומק אסטרטגי יוצא דופן ערב המלחמה, אבל לא היה בהם כדי למנוע את המתקפה המתואמת של צבאות מצרים וסוריה. לאחר מלחמת יום כיפור טענו גולדה מאיר ויצחק רבין שישראל תצטרך להסתפק במצב של סטטוס קוו עד שמדינות ערב ישלימו עם רעיון הגבולות בני-ההגנה. אך המבקרים החדשים טענו שמדובר בסטטוס קוו מסוכן מדי, משום שהוא עלול להוליך למלחמה כוללת נוספת בין מדינות ערב לישראל. על רקע זה, נעשה ניסיון לחפש חלופה לגבולות בני-ההגנה, חלופה שתקל על השגתם של הסכמי שלום עם מדינות ערב.

למרבה האירוניה, לאחר מלחמת יום הכיפורים הייתה זו דווקא ממשלת הקו הנוקשה של בגין שנתנה לדרך המחשבה החדשה הזאת את הדחיפה הגדולה ביותר. עד לביקורו של אנואר סאדאת בירושלים בנובמבר 1977 התבססה מדיניותה של ישראל כלפי מצרים על ההכרה בצורך להוסיף ולהחזיק בשטחים בסיני לשם יצירה של גבולות בני-ההגנה בדרום. חתימת הסכמי קמפ דייוויד בשנת 1978 הייתה נקודת מפנה מהותית. ההסכם התנה את השלום בין המדינות בנסיגה ישראלית לגבול של ערב מלחמת ששת הימים. האינטרסים החיוניים של ישראל, נאמר בהסכם, יישמרו באמצעות "הסדרי ביטחון", ובכללם פירוז חלקי של סיני ושל הנגב, הגבלת שדות התעופה בסיני לשימושים אזרחיים והצבת משקיפים בינלאומיים. מהלך זה עורר את התנגדותו של יצחק רבין, שישב אז באופוזיציה ושהתריע מפני ויתור על גבולות בני-ההגנה לטובת הסדרי ביטחון חלופיים. הוא אמר, באותו זמן, ש"מבחינה תיאורטית ישראל יכולה היום להגיע להסכמי שלום מלאים על בסיס נסיגה כוללת לקווי 4 ביוני 1967 בתיקונים קלים, ואולי אף עם נכונות לנוכחות ישראלית צבאית. אם ישאלו אותי אם עלינו לחתום על הסכם כזה, אשיב בשלילה".²⁵ ברם בגין וצוות המשא ומתן שלו בחרו לזנוח את הדרישה לגבולות בני-ההגנה בסיני, בהבינם שיהיה עליהם לאמץ תפיסת ביטחון אחרת אם ברצונם להגיע במהירות להסכם עם המצרים.

אדריכל תכנית "הסדרי הביטחון" בסיני היה האלוף אברהם "אברשה" טמיר. תכנית זו הייתה מושתתת על ההנחה שאפשר להסכים לנסיגה ישראלית מלאה מסיני אם זו תותנה בהסדרי ביטחון אשר יקשו על הצבא המצרי לאיים

על גבולה הדרומי של ישראל. תכניתו של טמיר יצרה שני אזורים של נוכחות צבאית מוגבלת ואזור מפורז נוסף לרוחב כל 190 הקילומטרים של סיני, כדי לצמצם באופן משמעותי את פריסת הכוחות המצריים בחצי האי. אלו עצמו, שחבש את ספסלי האופוזיציה בשנת 1979, הצביע נגד ההסכם המצרי-ישראלי כשזה הובא לאישור הכנסת. הוא סירב לראות את ישראל מוותרת על זכותה היסודית לגבולות בטוחים.

ה

תוך שנים אחדות מאז נסיגתה של ישראל מסיני בשנת 1982 התברר שלמרות היעדרם של גבולות בני-הגנה מן הטיפוס האלוני, הסכם השלום עם מצרים מחזיק מעמד ואפילו מאפשר צמצום משמעותי של כוחות צה"ל בדרום. עד מהרה צצו הצעות ליישום תפיסת הסדרי הביטחון גם בגדה המערבית וברצועת עזה. הפופולריות של ההצעות האלה הלכה וגברה עם פרוץ האינתיפאדה הראשונה, בשנת 1987. בהקשר זה לא ניתן להפריז בחשיבותו של הדו"ח המיוחד מטעם המרכז למחקרים אסטרטגיים על שם יפה, שפורסם בשנת 1988 תחת הכותרת 'יהודה, שומרון ועזה: דרכים להסדר שלום.

מאז היווסדו בשנת 1977, במסגרת אוניברסיטת תל-אביב, נחשב מרכז יפה לחלק מרכזי מן הממסד הביטחוני בישראל. בשעת פרסום הדו"ח עמד בראש המרכז אהרון יריב, מי שהיה ראש אמ"ן במלחמת ששת הימים, והסגל האקדמי שלו כלל עוד ראש אמ"ן בדימוס, שלמה גזית, שמילא תפקיד מפתח במשא ומתן על הסכם השלום עם מצרים. גזית, יחד עם סגן ראש המרכז, יוסף אלפר, היה מעורב בשיחות הביטחוניות שנערכו עם אש"ף בשנת 1993, בערוץ המגעים הסודי שהתקיים במקביל לדיונים המדיניים באוסלו.²⁶

הדו"ח של מרכז יפה כלל שני חלקים: מחקר ארוך, שניתח שש חלופות אפשריות בנוגע לעתיד הגדה המערבית, ומחקר נוסף, קצר יותר, שבחן חלופה שביעית: הקמת מדינה פלסטינית על רוב שטחי הגדה המערבית ורצועת עזה. הצוות של מרכז יפה הגיע למסקנה שחלופה שביעית זו היא האופציה המעשית היחידה. הוא קבע באופן שאינו משתמע לשתי פנים: "כל שש החלופות הנמצאות היום על סדר היום הישראלי הן בלתי ישימות או בלתי רצויות. נובע

מכך, אפוא, שכדי להשיג התקדמות, יהא על ישראל והפלסטינים לעלות על מסלול שראשיתו תחייב שינוי של תפיסותיהם הבסיסיות ביותר ואשר במהלכו אף יתחולל שינוי מעין זה".²⁷

הצעה זו, שקראה לכינונה בשלבים של מדינה פלסטינית, זכתה כמעט מיד לסיקור תקשורתי רחב בישראל ובעולם, ובכלל זה דיווחים בנוי יורק טיימס ובוושינגטון פוסט. ומאחר שלצוות של מרכז יפה היה גם שותף בינלאומי – "המכון הוושנינגטוני למדיניות המזרח התיכון" בראשותו של מרטין אינדיק – הובטחה השפעתו של הדו"ח גם מעבר לים.

המחקר של מרכז יפה קידם את הרעיון שיש ליישם "הסדרי הביטחון" בכל הסכם קבע לגבי עתיד הגדה המערבית. המחקר הארוך יותר, בן שש החלופות, הציע בהקשר הזה שתי אפשרויות: ראשית, הגבלת הכוחות המזוינים הפלסטיניים בגדה המערבית; ושנית, יצירת "הסדרי ביטחון" הכוללים נוכחות צבאית ישראלית ארוכת טווח (למשך 20–25 שנה או יותר) בחוף המדינה הפלסטינית העתידית, שתכלול: (א) נוכחות משמעותית של צה"ל לאורך הצירים העולים מבקעת הירדן לעבר גב ההר; (ב) הצבת סוללות טילי קרקע-אוויר; (ג) פיזור מתקני התרעה ומודיעין של צה"ל לאורך גב ההר; (ד) שליטה ישראלית מלאה על המרחב האווירי מעל הגדה; ו- (ה) חופש תנועה מלא של הכוחות הישראליים בגדה לאורך צירים שיסוכמו מראש.²⁸ צוות המחקר של מרכז יפה טען שהסדרי ביטחון כאלה ימנעו בהכרח מן המדינה הפלסטינית החדשה להוות איום אסטרטגי על ישראל או לשמש בסיס להתקפות טרור.²⁹

בראייה לאחר ברור שמחקרו של מרכז יפה לקה בכמה פגמים יסודיים, ובראשם ההנחה שאפשר יהיה ליישם את דוקטרינת הסדרי הביטחון – שנדמה כי פעלה בהצלחה במקרה המצרי – גם מול מדינה פלסטינית. זו הייתה עמדתו של דורי גולד, החוקר היחיד מבין מחברי הדו"ח שסירב לחתום על נייר העמדה הממליץ על הקמתה של מדינה פלסטינית בכפוף להסדרי ביטחון עם ישראל.³⁰ נכון, טען גולד, המצרים אמנם קיבלו על עצמם הסדרי ביטחון אשר כללו הגבלת כוחות, פירוז שטחים והצבת כוחות שלום בינלאומיים בחלק צחיח ושולי יחסית של מדינתם כמו חצי-האי סיני, אולם ברי שלא היו מסכימים להסדרים דומים באזור קהיר או בעמק הנילוס.³¹ ברם, זה בדיוק מה שיידרש מן הפלסטינים במסגרת הסדרי הביטחון המוצעים בנייר העמדה. אולי היה אפשר לדבר בזכות יישום הסדרים כאלה בגדה המערבית, טען גולד, לו הייתה זו חלק ממדינה ירדנית גדולה יותר; במקרה כזה, ההקבלה למודל המצרי בסיני הייתה תקפה. אבל מאיזו ריבונות בדיוק אמורה ליהנות "מדינה" פלסטינית מפורזת?

זאת ועוד, הצוות של מרכז יפה לא היה מוכן לראות בפירוז לבדו הסדר ביטחוני מספק; הוא עמד גם על הצורך בנוכחות מתמשכת של צה"ל במה שהיה אמור להיות שטח פלסטיני ריבוני. זו הייתה דרישה חסרת תקדים בכל קנה מידה; ישראל הרי לא הצליחה לקיים נוכחות ביטחונית אפילו בסיני לאחר שהתפתה משם.

יתר על כן, אפילו מנקודת מבט ישראלית, הרעיון של פירוז סיני נראה סביר יותר מן ההצעה לפרז את הגדה המערבית. ראשית, חצי-האי סיני הוא אזור גדול יחסית, המרוחק מריכוזי אוכלוסייה ישראלית, בעוד שהגדה המערבית היא שטח מאוכלס בצפיפות המשקיף הן על תל אביב והן על שפלת החוף כולה; שנית, אין סיבות טובות להאמין שהמדינה הפלסטינית אכן תכבד הסכם פירוז כלשהו לאורך זמן. הרשות הפלסטינית הרי הפגינה זלזול מתמשך בהגבלות שהוטלו על גודלם ועל היקף ציודם של כוחות המשטרה שלה במסגרת הסכמי אוסלו. יתר על כן, הפלסטינים לא הראו עד כה כל נכונות לשקול את אפשרות הפירוז, ובמסגרת שיחות טאבה בשנת 2000 הם אף דחו את הרעיון על הסף. לכן, בהיעדר שליטה ישראלית בבקעת הירדן, שתמנע הזרמת אמצעי לחימה בלתי חוקיים לשאר הגדה המערבית – אחת מדרישות המפתח של תכנית אלון – אין ולו סיכוי קטן שהפירוז הפלסטיני יעמוד במבחן המציאות.

למעשה, כלל לא ברור שהסדרי הביטחון אשר עליהם סוכם בקמפ דייוויד אמנם תרמו להצלחת הסכם השלום עם מצרים; אפשר שההפך הוא הנכון. אף שישאל זנחה כליל את הדרישה הכלולה בתכנית אלון לתיקונים טריטוריאליים בתוך השטח המצרי ואף שנסוגה לקווי 1949 לאורך כל הגבול, למעט ברצועת עזה, הסכם השלום שנחתם עם מצרים בשנת 1979 אילץ אותה לוותר גם על כל נוכחות שהיא בסיני – דוגמת תחנת ההתרעה שלה באום חסיבה. כתוצאה מכך מעולם לא יושמו בפועל כמה מן הרכיבים המרכזיים ביותר של דוקטרינת הסדרי הביטחון. יהיה זה אפוא משום עיוות חמור של המציאות לטעון שהשלום הישראלי-מצרי נשען על הסדרי הביטחון שנקבעו בהסכם של שנת 1979; סביר הרבה יותר שלא ההסדרים הם ששמרו על השלום בין שתי המדינות אלא משהו אחר לגמרי – למשל, רצונה של מצרים להצטייר כמי שמקיימת הסכמים, תדמית שאפשרה לה ליהנות לאורך השנים מסיוע אמריקני בהיקף של מיליארדי דולרים. זאת ועוד: אף שההסדר של הגבלת הכוחות המצריים בסיני מחזיק מעמד, הוא משמש כעת תירוץ לאזלת היד שמגלים המצרים במניעת הברחות הנשק לארגוני הטרור הפלסטיניים ברצועת עזה. ולבסוף, חשוב לזכור שהסדרי הביטחון אשר הושגו בסיני לאחר 1956 התבררו

כמשענת קנה רצוץ ערב מלחמת ששת הימים; מצרים הרי פינתה את כוחות האו"ם שהוצבו בחצי-האי והחדירה אליו גיסות רבים משלה. לפיכך לא היה מציאותי להניח שהסדרי ביטחון, אשר נחלו כישלון חרוץ מול המצרים, יעלו יפה מול המדינה הפלסטינית דווקא.

מסיבה זו חשוב לזכור שהן התכנית של מרכז יפה והן תכנית הגבולות בני-ההגנה של אלון התנו כל הסכם בשימורה של נוכחות צבאית ישראלית משמעותית בבקעת הירדן. המחלוקת העיקרית בין הגישות נטושה סביב השאלה אם דרושה ריבונות באזורים שבהם יתמקמו כוחות ישראלים: אסכולת הסדרי הביטחון גורסת כי אפשר יהיה להציב חטיבה ישראלית על אדמת המדינה הפלסטינית, ואילו דוקטרינת הגבולות בני-ההגנה מתעקשת על שמירת הריבונות הישראלית בבקעת הירדן כחלק מכל פשרה טריטוריאלית. הבעיה המרכזית בהצעותיה של אסכולת הסדרי הביטחון נעוצה בעובדה שאחזיתה של ישראל באזורים המצויים מחוץ לשטחה הריבוני אינה יכולה להיות יציבה לאורך זמן; יש להניח שהפלסטינים ישחקו אותה בתוך שנים ספורות. שחיקה כזאת הייתה משאירה את ישראל ללא חציצה טריטוריאלית וללא הסדרי ביטחון. והנה, למרות הפגמים האלה, דור חדש של מנהיגים ישראלים אימץ דווקא את דרכו של צוות מרכז יפה, תוך גילוי נכונות לוותר על הריבונות בבקעת הירדן, במקום להתעקש על נוכחות צבאית ישראלית קבועה שם – והדבר בא לידי ביטוי מובהק בהסכמי אוסלו בספטמבר 1993.

1

ישראל לא זנחה מעולם באופן רשמי את מדיניות הגבולות בני-ההגנה כשחתמה על הסכמי אוסלו, שהרי הסכמים אלו השאירו את כל השאלות הנוגעות להסדר הקבע, ובכללן סוגיית הגבולות, למשא ומתן עתידי. אך דוקטרינת הגבולות בני-ההגנה ספגה מהלומה דיפלומטית קשה, בעיקר כתוצאה מבלבול מוחלט בנוגע לשאלה אם ישראל ויתרה על דרישתה לריבונות על חלקים משטחי יהודה, שומרון ועזה. הבלבול נבע בעיקרו מן הפערים העצומים בין חזונו של ראש הממשלה יצחק רבין – תלמידו של אלון, שגם הוא לא ויתר מעולם על הדוקטרינה שבה דגל מורו ורבו – לזה של שמעון פרס, שהאמין בגרסה קיצונית של דוקטרינת הסדרי הביטחון, תוך שהוא ממעט במתכוון

בחיובות הדרישות הביטחוניות של ישראל לטובת גמישות פוליטית חסרת תקדים כלפי יאסר ערפאת וכלפי ארגונו, אש"ף. פרס אמנם לא אימץ בפומבי את הצעות מרכז יפה, ובכל זאת הוא פתח את הדלת – הודות לתמיכתו הנלהבת בחזון העל-לאומי – לזניחת רעיון הגבולות בני-ההגנה ולקידום אסכולת הסדרי הביטחון. דומה היה שפרס וסגנו במשרד החוץ, יוסי ביילין, היו טרודים יותר בשיקום מעמדו של יושב ראש אש"ף, יאסר ערפאת, כמנהיג לגיטימי ובהצגת הפלסטינים כשותף לשלום מאשר בהגנה על האינטרסים הטריטוריאליים החיוניים של ישראל. בעיני פרס, מטרתו של תהליך השלום הייתה לשלב בסופו של דבר את ישראל ואת המדינה הפלסטינית העתידית במזרח תיכון חדש, אשר יתבסס על מערכת כלכלית ופוליטית אזורית ברוח האיחוד האירופי.³² לגישתו, חשיבותם של אזורי המגן הטריטוריאליים תפחת בעידן השלום, כיוון שלגבולות עצמם, בכפיפות להסדר ביטחון אזורי, לא תהיה עוד משמעות כבעבר. "לא הרי חשיבותו של עומק אסטרטגי בלי יחסי שלום והסדרי פיקוח הדדי", כתב פרס, "כחשיבותו בעידן של שלום והסדרים מעין אלה. לא הרי ערכם של שטחים שולטים בתקופות מלחמה כערכם בימי שלום. לא הרי משמעותם של שיקולים מבצעיים וטקטיים בעידן מלחמה כמשמעותם בעידן שלום".³³

פרס הלך שבי אחר ההסדרים הכלכליים והפוליטיים של האיחוד האירופי וביקש להעתיק את המערכת הזאת אל המזרח התיכון ואל יחסי ישראל והפלסטינים. לטעמו של פרס, זו הייתה תוצאה בלתי נמנעת של השתנות צורכי האדם, של ייתרון ההדרגתי של האומות ושל הופעת טכנולוגיות מתקדמות יותר, חוצות גבולות:

במיסוד תפיסת הביטחון האזורי כרוכה הכרה בתופעה המייחדת את העידן הנפתח והולך בשלהי המאה העשרים: הארגון המדיני על בסיס מדינות לאום אינו מספק עוד את הצרכים הבסיסיים שעמדו בבסיס הקמתו של הארגון המדיני כשלעצמו... לנוכח ההתפתחות המהפכנית בטכנולוגיה, הן זו שנועדה לבנייה והן זו שתכליתה הרס, אין די בארגון של כל מדינה ומדינה בפני עצמה. הצוותא האנושית התרחבה ורק מסגרת של כלל רחב יותר, על בסיס אזורי ואף על-אזורי, יכולה לתת לפרט את ההגנה על חייו, על גופו, על פרנסתו ועל חירותו. יבוא יום וגם תודעתו העצמית של האדם, זהותו האישית, תתבסס על מציאות חדשה זו. לכשיבוא יום זה תימצא האנושות מעבר לשלב הלאומי בתולדותיה, ובמערב אירופה כבר ניכרים סימנים ראשונים המבשרים את בואו של אביב אנושי זה.³⁴

בניגוד חד להתמסרותו הנלהבת של פרס לחזון המזרח התיכון החדש ו"חסר הגבולות", רבין מעולם לא זנח את מחויבותו לתכנית אלון – אף שתמך בהסכם אוסלו וקידם אותו בפועל בתור צעד ביניים.³⁵ באוקטובר 1995, בנאומו האחרון בכנסת, כשביקש את אישורה להסכם אוסלו ב', שטח רבין את חזונו בדבר גבולות בני-הגנה. "גבולות מדינת ישראל במסגרת פתרון הקבע", אישר רבין, "יהיו מעבר לקווים שהיו קיימים לפני מלחמת ששת הימים. לא נחזור לקווי 4 ביוני 1967".³⁶ רבין הדגיש שישראל תשמור על ריבונותה באותם שטחים שצוינו בתכנית אלון. "גבול הביטחון להגנת מדינת ישראל", הכריז, "יוצב בבקעת הירדן, בפירוש הנרחב ביותר של המושג הזה". בדומה למפקדו לשעבר בפלמ"ח, עמד גם רבין על כך שיש צורך בשטח רחב הרבה יותר מבקעת הירדן לשם יצירת גבול בר-הגנה מפני מתקפות פוטנציאליות ממזרח. לשיטתו, ישראל הייתה אמורה ליהנות מהגנתו של מחסום גיאוגרפי בן 1,300 מטרים – הפרש הגבהים בין אפיק נהר הירדן לרכס ההררי של הגדה המערבית.³⁷ רבין הוסיף שישראל תשמור על ירושלים מאוחדת ועל גושי התנחלויות מזרחית לקווי 1967.³⁸

גם ראש הממשלה בנימין נתניהו, שנכנס לתפקידו בשנת 1996, ייחס חשיבות רבה לתכנית אלון. בשנת 1997 השתמש נתניהו בביטוי "אלון פלוס" כדי לתאר את חזונו בדבר גבולות הקבע הסופיים.³⁹ ואולם, למרות מחויבותם הברורה של רבין ושל נתניהו לחזונו של אלון בדבר גבולות בני-הגנה, התמקדותם של הסכמי אוסלו בסיפוק התביעות הפלסטיניות ביהודה, בשומרון, בעזה ובירושלים הדאיגה מאוד את תומכי ישראל. מן העבר השני, היא חיזקה את תחושתם של משמצי ישראל כי דרישות הביטחון המסורתיות של המדינה היהודית, אשר הנחו תמיד את מדיניות השלום שלה, אינן חשובות כתביעה, שזכתה להסכמה בינלאומית גוברת והולכת, ל"הפסקת הכיבוש הישראלי של האדמות הפלסטיניות".⁴⁰ את התביעה הזאת שיווקו הפלסטינים באגרסיביות, אף שלא הייתה מעוגנת כלל בהחלטה 242, והיא קנתה לה שביתה בתקשורת ובדעת הקהל העולמית.

למרבה האירוניה, תהליך אוסלו רק כרסם בתמיכה הבינלאומית בדרישתה של ישראל לגבולות בני-הגנה. שגיאותיה של ישראל עצמה, כישלונה לפעול קודם כל למען ביטחונה שלה, הסיוע הפעיל שהעניקה לרשות הפלסטינית – בפרט בשנים 1993–1996 – והעובדה שלא הגיבה ביעילות להסתה המתמשכת של הפלסטינים נגדה (שיש בה משום הפרה של אחד מעקרונות היסוד של הסכם אוסלו) הן שהביאו לערעור החמור של מעמדה בעולם. וכל זאת, עוד לפני פיצוץ השיחות בקמפ דייוויד ופרוץ מתקפת הטרור הפלסטינית בספטמבר 2000.

נחישותו של ראש הממשלה אהוד ברק להגיע להסכמה עם ערפאת על "קץ הסכסוך" בשיחות שנערכו בקמפ דייוויד ביולי 2000 ולאחר מכן בטאבה בתחילת 2001 הייתה המניע העיקרי להצעותיו ליצירת הסדרי ביטחון בשטחי המדינה הפלסטינית העתידית. ההצעות האלה, שהמשיכו את מורשת דו"ח מרכז יפה, קברו למעשה את תפיסת הגבולות בני-ההגנה בגדה המערבית. בעוד שתכנית אלון חייבה אחיזה ישראלית בכ-33 עד 45 אחוזים משטחי יהודה ושומרון,⁴¹ האמין ברק שישאל תוכל להסתפק בשליטה על כ-12 אחוזים או פחות מן הגדה המערבית.⁴²

בדומה להמלצות שהציג מרכז יפה שתיים-עשרה שנה קודם לכן, התנה גם ברק את הקמתה של מדינה פלסטינית ריבונית בפירוז הגדה ובהצבתם של כוחות צה"ל ושל תחנות התרעה ישראליות בשטחים פלסטיניים. אך בעקבות "הצעות הגישור" של הנשיא קלינטון בטאבה נזנחה לבסוף הדרישה לשליטה ישראלית בבקעת הירדן והוחלפה בהצעה לפרוס באזור כוח בינלאומי.

למרות נדיבותו חסרת התקדים של ברק, סירב מוחמד דחלאן, ראש מנגנון הביטחון המסכל בעזה, לקבל את הסדרי הביטחון המוצעים. דניס רוס, השליח האמריקני המיוחד למזרח התיכון באותה עת, העיד כי "מוחמד דחלאן התנגד בתוקף לכל נוכחות של כוחות ישראלים או זרים במעברי הגבול ודחה את הרעיון של ישראלים יובטחו נתיבי גישה לגדה המערבית".⁴³ למעשה, בקמפ דייוויד לא יושבו המחלוקות סביב הסוגיות הביטחוניות העיקריות. רוס כתב שאפילו בשאלת גישת החירום של ישראל לשטחי הגדה, היו הצדדים "חלוקים באופן יסודי".⁴⁴ גלעד שר, ראש צוות המשא ומתן הישראלי לשיחות טאבה, ציין שבסוגיות הביטחון "המחלוקות העיקריות נותרו בעינן".⁴⁵ אסכולת הסדרי הביטחון הועמדה אפוא למבחן בשיחות קמפ דייוויד וטאבה והתבררה כבלתי קבילה לחלוטין על הצד הפלסטיני.

זניחת דוקטרינת הגבולות בני-ההגנה והחלפתה ברעיון הסדרי הביטחון לא רק פגעה בתביעותיה הטריטוריאליות ארוכות השנים של ישראל על בקעת הירדן ועל אזורים חיוניים אחרים ביהודה ושומרון – היא גם הפכה אותן לדרישות בלתי לגיטימיות בכל משא ומתן עתידי. אפילו שאיפתה של ישראל לשמור על הסטטוס קוו בגדה המערבית ספגה מכה אנושה כתוצאה מוויתוריו

מרחיקי הלכת של ברק. בתנאים מעין אלה עלולה הקהילה הבינלאומית, ומדינות אירופה בפרט, להתרשם שאפשר לכפות על ישראל פתרון המבוסס על חזרה לקווי הפסקת האש הבעייתיים של 1949. כתוצאה מכך תתקשה ישראל להגן על עמדתה אם תחליט לנהל משא ומתן על עתיד הגדה המערבית או, לחלופין, אם תבחר ליישם פתרון חד צדדי. ניסיונו הנואש של ברק להשיג הסכם עם ערפאת על קץ הסכסוך גרם לחייל המעוטר ביותר בצה"ל לוותר על עקרונות הביטחון הנציים שבהם החזיק בעבר, כבן טיפוחיו של רבין וכתלמידו של אלון. עקרונות אלו הם שהניעו את ברק להתנגד להסכמי אוסלו כרמטכ"ל בשנת 1993 וכשר הפנים בשנת 1995.⁴⁶ לאחרונה הסביר לי ברק שזנח את רעיון הגבולות בני־ההגנה משום שחש כי "זו אחלה תכנית, אבל לא ניתן ליישמה בשל ההתנגדות הפלסטינית".⁴⁷

אך נדמה שזו בדיוק טעותו של ברק. שהרי הפלסטינים דחו הן את רעיון הגבולות בני־ההגנה והן את רעיון הסדרי הביטחון, אם תחת שלטונו של ערפאת ואם לאחר מותו. ואולם, בניגוד להסדרי ביטחון, הדורשים מלכתחילה שיתוף פעולה מלא ורצון טוב מצד בני־השיח הפלסטינים, אסטרטגיית הגבולות בני־ההגנה אינה מחייבת זאת. ישראל יכולה לשמור על נוכחות צבאית ואזרחית באזורי המפתח בגדה המערבית למשך תקופה בלתי מוגבלת למעשה. ואפשר בהחלט לשער שבהעדרה של גמישות פלסטינית תקבל הקהילה הבינלאומית בראשותה של ארצות־הברית את רעיון הריבונות הישראלית על חלקים מן הגדה המערבית. תהליך זה כבר החל למעשה עם מכתבו של בוש מאפריל 2004, שהכיר בכך שריבונות ישראל תוחל בסופו של דבר גם על ריכוזי האוכלוסייה היהודית המרכזיים ביהודה ובשומרון. לכן, אפשר בהחלט לטעון שרק אם תשוכנע המנהיגות הפלסטינית והאירופית במחויבותה הבלתי מעורערת של ישראל לגבולות בני־ההגנה, יוכל המשא ומתן על הסדר הקבע לטפל באופן רציני באינטרסים הביטחוניים החיוניים של ישראל.

מכל מקום, לא נראה שזניחת דוקטרינת הגבולות בני־ההגנה בתחילת שנות התשעים הצליחה לקרב את הצדדים לסיומן של מאה שנות שפיכות דמים. נהפוך הוא, הווייתור עליה גרם לישראל נזק רב: הוא העניק עידוד לאויביה, המייחלים ליום שבו תוותר על כל זכויותיה בנוגע לאדמה; הוא טשטש את המודעות לצרכיה המינימליים של ישראל במסגרת כל הסדר קבע; והוא טיפח את הרושם שקווי הפסקת האש של 1949 הם גבולות הריבונות הסופיים של המדינה היהודית.

הגיעה אפוא השעה לחזור ולאמץ את רעיון הגבולות בני־ההגנה. בדומה לכל מדינה, גם לישראל יש זכות לשטח ריבוני שיבטיח את יכולתה להתגונן מפני תוקפים מן החוץ. זכות זו מחייבת גבולות שיהיו באמת ובתמים "בטוחים ומוכרים" – גבולות שעליהם יוכל צה"ל להגן בלי שייאלץ להסתייע בכוחות זרים, להציב חיילים על שטחים בריבונות זרה או להשתמש בטכנולוגיות שמעצמה זרה יכולה לסכל בנקל. זכות זו מעוגנת במשפט הבינלאומי, ובמקרה של ישראל – גם בהחלטות מועצת הביטחון של האו"ם. ביסודה ניצב ההכרח הטבוע בעצם הרעיון של הקמת מדינת ישראל – הבטחת צורכי הביטחון היסודיים של העם היהודי במסגרת מדינה ריבונית משלו ובלא כל תלות באחרים.

ח

הינתקוּתה הצפויה של ישראל מרצועת עזה עוררה ספקות רבים בקרב כמה מבכירי הממסד הביטחוני באשר לפגיעה האפשרית בביטחונה העתידי של ישראל. אריאל שרון הוא ראש הממשלה הישראלי הראשון שהכיר בצורך במדינה פלסטינית ריבונית, והראשון מאז פינוי סיני שהחליט על פירוק יישובים יהודיים. בה בעת, כפי שעולה הן מהצהרותיו המפורשות והן מפעולות ממשלתו, קיימת סבירות לכך שתכניתו כוללת גם סעיף שני: יצירתה של ריבונות פלסטינית רציפה בשטחים המאוכלסים ביותר בגדה המערבית, במקביל להחלת הריבונות הישראלית בבקעת הירדן ובאזורים אסטרטגיים נוספים. שרון, כפי הנראה, כבר נע בכיוון זה. בריאיון שנערך עמו בעיתון הארץ בחודש אפריל האחרון, אמר ראש הממשלה ש"בקעת הירדן זה דבר מאוד חשוב, ופה לא מדובר רק בבקעה, הכוונה היא עד ציר אלון ומדרגה מעל לציר אלון. לדעתי, לאזור הזה יש חשיבות עליונה".⁴⁸ שרון ויועציו הבכירים גם הביעו את רצונם להגיע לפתרון ביניים ארוך טווח עם הפלסטינים, שיבטיח גבולות בני־הגנה לישראל.⁴⁹

אך מומלץ שלא לזלזל בכוחות הדוחפים לנסיגה ישראלית מלאה לקווי הפסקת האש של 1949. ממשל בוש אמנם הבהיר לדיפלומטים הישראלים שהצעות ברק-קלינטון ירדו מהפרק, אך בקרב מדינות אירופה שוררת עדיין ציפייה שישראל תמשיך בנסיגתה מכלל שטחי הגדה לאחר הינתקותה מעזה.

שליח האו"ם חווייר סולנה, למשל, אמר שהוא תומך בחזרת ישראל לגבולות 1949 כחלק מהסדר מדיני כולל.⁵⁰

זאת ועוד – ישראל נאלצת להתמודד כעת עם שרשרת תקדימים של נסיגה מלאה לגבול הבינלאומי המוכר שהיא עצמה קבעה: הוויתור על סיני במסגרת הסכם השלום עם מצרים בשנת 1979, הנסיגה מלבנון בקיץ 2000, ותכנית ההינתקות של שרון מרצועת עזה. ישראל חייבת להתעקש כי לתקדימים אלו אין כל רלוונטיות לגבי הגדה המערבית, אם ברצונה ליצור גבולות בני-הגנה ביהודה ושומרון. עמדה כזאת תזכה לתמיכת הרוב המכריע של אזרחי ישראל אבל תדרוש נחישות רבה מצד מנהיגי המדינה והתייצבות איתנה אל מול התנגדות עזה בעולם ובקרב הפלסטינים.

ישראל זקוקה לגבולות בני-הגנה, בפרט בגדה המערבית, כדי להבטיח לעצמה הסדר מדיני יציב.⁵¹ אם ברצונה לפתור את הסכסוך באופן הולם, שישים קץ לשליטתה על ריכוזי האוכלוסייה הפלסטיניים, שיערוב לביטחונה לאורך זמן ושישמור על יכולת ההרתעה שלה כנגד תוקפנות אפשרית מצד המדינה הפלסטינית העתידית ומצד שכנותיה הערביות, על ישראל לעמוד בנחישות על תביעותיה בנוגע לגבולות המדינה. אם תעשה זאת, תהא זו תרומה משמעותית להבטחת יציבותו של האזור לאורך זמן. שכן, גבולות בני-הגנה הם הערובה החיונית ביותר לקיומו של שלום בר-קיימא.

דניאל דייקר הוא חוקר בכיר במרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה. הוא משמש גם ככתב בכנסת מטעם מחלקת החדשות באנגלית של רשות השידור.

הערות

1. דוקטרינת הגבולות בני-ההגנה מוכרת בלועזית כ-"Defensible Borders".
2. Yigal Allon, "Israel: The Case for Defensible Borders," *Foreign Affairs* 55 (October 1976), pp. 41–42 (להלן "בזכות גבולות בני-הגנה").
3. ברית-המועצות קיבלה שטחים נרחבים מפולין, מרומניה ומפינלנד בשנים 1945–1947. גרמניה מסרה שטחים עצומים לפולין באותה תקופה. רבות מן ההחלטות הללו בנוגע לשינויי

הגבולות סוכמו בין שלוש המעצמות הגדולות בוועידת פוטסדום בשנת 1945. גם איטליה מסרה שטחים ליוגוסלביה לאחר מלחמת העולם השנייה.

4. Stephen Schwebel, "What Weight to Conquest," in *American Journal of International Law* 64 (Washington: American Society of International Law, 1970), pp. 344–347 (להלן "משקל הכיבוש").

5. שוובל, "משקל הכיבוש", עמ' 345–346.

6. כמצוטט אצל דורי גולד, המערכה הדיפלומטית על ירושלים (ירושלים: המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, 2001), עמ' 24. המאמר, בעברית ובאנגלית, מופיע גם בכתובות: Dore Gold, *Tower of Babel: How the United Nations has Fueled Global Chaos* (New York: Crown Forum, 2004), p. 103. www.jcpa.org/jcprg10.htm; www.jcpa.org/art/jidsum וראה גם:

7. Eugene V. Rostow, "The Future of Palestine," *McNair Paper* 24 (Institute of National Strategic Studies, Washington, 1993), pp. 1–17.

8. Dore Gold, "From Occupied Territories to Disputed Territories," *Jerusalem Viewpoints*, 470, January 16, 2002, p. 3. רוסטאו גם הבהיר עניין זה בפומבי בשנת 1991, כשאמר: "החלטה 242, שבחיבורה סייעתי בתוקף תפקידי כתת-מזכיר המדינה לעניינים פוליטיים... קוראת לצדדים להתפייס ומתירה לישראל לנהל את השטחים שתפסה בשנת 1967 עד להשגת 'שלוש צודק ובר-קיימא במזרח התיכון'... דובר אחר דובר הבהירו שאין לחייב את ישראל לסגת אל קווי הפסקת האש ה'שבריריים' וה'פגיעים' [של 1949], ושעליה לסגת בעת שלום למה שהחלטה 242 כינתה גבולות 'בטוחים ומוכרים', שיוסכמו על הצדדים". כמצוטט אצל הרץ, Eli E. Hertz, *Reply: Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory* (New York: Myths and Facts, 2005), p. 94.

9. Dore Gold, "Defensible Borders for Israel," *Jerusalem Viewpoints*, June 15–July 1, 2003, p. 2. (להלן "גבולות בני-הגנה"). ראה גם: Eugene Rostow, "Resolved," *The New Republic* (October 21, 1991). הפרופסור למשפט בינלאומי, רות לפידות, אישרה את הדברים הללו בפגישה עימי ב-23 בפברואר 2004.

10. אלון, "בזכות גבולות בני-הגנה", עמ' 41.

11. גולד, "גבולות בני-הגנה", עמ' 3.

12. אלון, "בזכות גבולות בני-הגנה", עמ' 50. ראה גם גולד, "גבולות בני-הגנה", עמ' 2.

13. אלון, "בזכות גבולות בני-הגנה", עמ' 47.

14. ראה חיים גבירצמן, "מפת האינטרסים הישראליים ביהודה ושומרון", בתוך www.biu.ac.il/SOC/besa/publications/maps/oslo2map.htm.

15. באפריל 2005 הדגיש שרון בראיונות לעיתונים הארץ ונדחלם פוסט את החשיבות העליונה שישראל מייחסת לשמירת אזור בקעת הירדן במלואו בידיה. ראה אלון בן ויוסי וטרר, "גם המלך שלמה מסר שטחים מארץ ישראל", הארץ, 22 באפריל 2005 (להלן "המלך שלמה") בתוך www.haaretz.co.il/arch/objects/data/logon.jhtml; David Horowitz and Herb Keiron, "Sharon: I'm Trying to Save as Much as I Can," *Jerusalem Post*, April 21, 2005.

16. אלון, "בזכות גבולות בני-הגנה", עמ' 42.

17. Michael Widlanski, ed., *Can Israel Survive a Palestinian State?* (Jerusalem: Jerusalem Institute for Advanced Strategic Studies, 1990), p. 139.

18. יגאל אלון, מוקדים (הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשמ"א), נספח "תכנית אלון", עמ' 123.

19. חשוב לציין שהטיעון הדמוגרפי, שאותו אימצו אלון ואחרים ממנהיגי המערך בשעתם, התבסס רק על אפשרות סיפוחם של יהודה ושומרון במלואם, צעד שבהכרח היה מקנה זכויות דמוקרטיות לתושביהם הערבים. המתנגדים כיום לנוכחות ישראל בשטחים, כאשר 98 אחוזים מן הפלסטינים חיים תחת סמכותה המנהלית של הרשות הפלסטינית, טוענים ומטעים כשהם טוענים שההתנחלות הישראלית בשטחים מעוררת אותה בעיה דמוגרפית שהייתה קיימת לפני הסכמי אוסלו ושהיא הופכת את ישראל למדינת אפרטהייד. זוהי השוואה כוזבת ומטעה, במיוחד לאור העובדה שישאל יזמה את הסכמי אוסלו כדי לפטור עצמה מן הצורך לקיים משטר צבאי בגדה המערבית ובעזה.

20. אלון, "בזכות גבולות בני-הגנה".

21. ראש הממשלה לוי אשכול, בריאיון לניוזוויק, 17 בפברואר 1969, בתוך מחקר שנעשה עבור תת-הוועדה של הקונגרס האמריקני לעניין אירופה והמזרח התיכון, ראה *Study for the Subcommittee on Europe and the Middle East*, Lee Hamilton, chairman, Congressional Research Service (December 19, 1979), p. 186. ראה גם מיכאל אורן, "אשכול, הגיבור הנשכח", חכלת 14, אביב התשס"ג/2003, עמ' 25-66.

22. ראש הממשלה גולדה מאיר בנאום מעל דוכן הכנסת, 10 במרס 1974.

23. ריאיון עם ראש הממשלה יצחק רבין בקול ישראל, 21 בפברואר 1975.

24. משה דיין, על תהליך העלום ועחידה על ישראל: דברים בכניס הבמה לכידורים מדיניים וחברתיים (1977-1981) (תל אביב: משרד הביטחון והמרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, תשמ"ח), עמ' 257.

25. דיין, על תהליך העלום, עמ' 94. ראוי לציין גם שעל פי אחת ההערות בצה"ל, מלחמת יום הכיפורים נבעה בחלקה מהסתמכות יתרה של צה"ל על אישורה של ממשלת גולדה מאיר להנחתתה של מכה מקדימה על מצרים – מכה שהיתה מחייבת את ישראל להפר את הריבונות המצרית. אחרי המלחמה פיתח קצין מודיעין צעיר בשם יעקב עמידור – לימים ראש חטיבת מחקר באמ"ן ואלוף בצה"ל – מודל הערכה חדש, שמדד את תלותו של הצבא באישורי הדרג המדיני לפעולות צבאיות. המודל של עמידור, שלא פורסם עד היום, העלה שפעולות צבאיות אשר אינן כרוכות בהפרה של ריבונות המדינות השכנות אינן נחשבות לבעייתיות במיוחד, ועל כן הן תלויות פחות באישור הממשלה. על פי עמידור, המודל הבא השפיע במיוחד על היועצים ועל המתכננים של צה"ל מאז המחלף של 1973 ותרם ליצירתו של כוח סדיר חזק יותר באופן ניכר. הוא מצייין ארבע רמות:

- א. פריסה של כוחות סדירים לאורך גבולות ישראל. זו ההחלטה הקלה ביותר, משום שהיא דורשת התערבות מינימלית מצד הדרג הפוליטי וגם השלכותיה הדיפלומטיות מינימליות, שכן היא אינה כרוכה בהפרה של ריבונות זרה.
- ב. גיוס כוחות מילואים. החלטה זו דורשת מעורבות פוליטית רבה יותר, כיוון שנובע ממנה מצב כוננות גבוה יותר. יחד עם זאת, אין לה השלכות דיפלומטיות.

ג. הנחת מכה אווירית מקדימה. פעולה מסוג זה דורשת רמה גבוהה של מעורבות פוליטית, והיא לא תזכה בקלות לאישור ההנהגה המדינית, משום שהיא כרוכה בהפרת ריבונותן של מדינות שכנות ויש לה השלכות דיפלומטיות לא-מבוטלות.

ד. הנחת מכה קרקעית מקדימה. פעולות צבאיות הכרוכות בהפרה של ריבונות זרה הן בעייתיות במיוחד, משום שהן תלויות במידה רבה באישור מדיני מוקדם. על פי עמידור, סבירות קבלתו של אישור כזה נמוכה ביותר במקרה של מכה מקדימה.

על פי מודל זה, ישראל נהנית מן הביטחון הרב ביותר כשביכולתה להגן על עצמה מתוך שטחים שבשליטתה. זהו בדיוק מודל הגבולות בני-ההגנה. מלחמת יום כיפור לא הוכיחה שהגבולות בני-ההגנה הכזיבו את ישראל, אלא שכדי לקיים מערכת הגנה לאומית מוצלחת דרושה רמה גבוהה ביותר של מודיעין מדויק – מה שלא היה לישראל לפני 1973. מודיעין כזה יאפשר להנהגה האזרחית לקבל החלטות על נקיטת פעולות נמנע במקרים של איום ברור ומיידי. ובכל זאת, החזקת השטחים הנרחבים של חצי-האי סיני אפשרה לישראל לבלום את המתקפה המצרית בכוחות סדירים ובכוחות מילואים (צעדים א' ו-ב'), ובסופו של דבר – לנצח במלחמה. ויתור עתידי על גבולות בני-ההגנה יגביר את תלותה של ישראל בנכונות ההנהגה האזרחית לנקוט פעולות מחוץ לגבולותיה (על פי צעדים ג' ו-ד'), וזו אינה מושגת בנקל.

26. David Makovsky, *Making Peace with the PLO: The Rabin Government's Road to the Oslo Accord* (Colorado: Westview, 1996), p. 17. בעוד שביילין והנורבגים מנסים לקיים מגעים עקיפים עם אש"ף דרך חוסייני קיבלו בכירים ישראלים בדרג הצבאי והמדיני דיווחים מן הארגון בערוץ אחר, סודי. בלונדון, ומאוחר יותר ברומא, התקיימו פגישות שעסקו בהיבטים הביטחוניים של השלום, ובהן השתתפו בכירים לשעבר במסד הביטחוני של ישראל ובאש"ף. בפגישות השתתפו נציגים עומדים, לפני כן בכיר בכוח 17 של אש"ף; אחמד חאלידי ויזיד סאיי, שני אנשי אקדמיה פלסטיניים תושבי בריטניה, שהיו בעלי קשרים באש"ף; שלמה גזית, ראש אמ"ן לשעבר; יוסף אלפר, סגן ראש המרכז למחקרים אסטרטגיים על שם יפה; אריה שלו, עמית מחקר בכיר במרכז יפה; והפרשן הצבאי של עיתון הארץ, זאב שיף, שבסופו של דבר תפס את מקומו של שלו.

27. Report of the Jaffee Center for Strategic Studies Study Group, *Israel, the West Bank and Gaza: Towards a Solution* (Tel Aviv: Jaffee Center for Strategic Studies, 1989), p. 17 (להלן לקראת פתרון). שש החלופות שניתח מרכז יפה הן: 1. המשך הסטטוס קוו של ממשל צבאי בשטחי המחלוקת בגדה המערבית וברצועת עזה; 2. אוטונומיה פלסטינית; 3. סיפוח ישראלי של הגדה המערבית ושל עזה; 4. הקמה מיידית של מדינה פלסטינית בגדה המערבית ובעזה; 5. נסיגה חד-צדדית מן הרצועה; 6. פדרציה ירדנית-פלסטינית בגדה המערבית ובעזה. למחקר הארוך יותר ראה דו"ח צוות המרכז למחקרים אסטרטגיים ע"ש יפה, יהודה, שומרון ועזה: דרכים להסדר שלום (תל אביב: המרכז למחקרים אסטרטגיים על שם יפה, 1989) (להלן דרכים להסדר שלום). החלופה השביעית, שהוצגה במחקר הקצר יותר, הציעה הקמה הדרגתית של מדינה פלסטינית שתתבסס על מהלכים ליצירת אמון הדדי.

28. ראו נספח 1 בתוך דרכים להסדר שלום, עמ' 154-155.

29. לקראת פתרון, עמ' 18.

30. Dore Gold, "Security and Sovereignty," *Jerusalem Post*, March 17, 1989. (להלן "ביטחון וריבונות"). גולד כותב: "ישנה סבירות רבה לכך שמדינה פלסטינית בלא מרחב אווירי, שרוב מאפייני הריבונות הצבאית שלה מוגבלים ביותר ושבשטחה הריבוני מתקיימת פריסה

מתמשכת וארוכת טווח של צבא ישראלי, לא תקסום יתר על המידה לפלסטינים, בהשוואה לאחדות מן החלופות שאמורות להיראות להם בלתי קבילות [על פי המחקר הארוך יותר של מרכז יפה]... ישנו פער מהותי בין מאפייני הריבונות הערבית-פלסטינית ובין דרישות ביטחונה הלאומי של ישראל, פער שאי-אפשר לגשר עליו באמצעות תקופה ממושכת של צעדים לבניית אמון הדדי..."

31. גולד, "ביטחון וריבונות", עמ' 3.

32. שמעון פרס ואריה נאור, המזרח התיכון החדש: מסגרת ותהליכים לעידן השלום (בני ברק: סטימצקי, 1993), פרקים 6 ו-7.

33. פרס ונאור, המזרח התיכון החדש, עמ' 75.

34. פרס ונאור, המזרח התיכון החדש, עמ' 77-78.

35. יוסי ביילין, לנעה בשלום (תל אביב: ידיעות אחרונות וספרי חמד, 1997), עמ' 163. ביילין כינה את רבין "גיבור אוסלו" כיוון שבסופו של דבר קיבל אחריות על התהליך אף שלא יזם אותו ואף לא התלהב ממנו. ביילין הוסיף שפרס כיוון את התהליך ומילא בו תפקיד שאין לו תחליף.

36. לנוסח המלא של נאומו של ראש הממשלה רבין בכנסת במועד אישורו של הסכם הביניים בין ישראל לפלסטינים, 5 באוקטובר 1995, ראה רבין, דברי הכנסת, ישיבה שע"ו, 5 באוקטובר 1995, חוברת מ"ה, עמ' 12205-12217 (להלן דברי הכנסת).

37. גולד, "גבולות בני-הגנה".

38. בנאום שנשא רבין בכנסת במועד אישור הסכם הביניים הוא פירט את יסודות הסדר הקבע עם הפלסטינים: א. ירושלים מאוחדת, שתכלול גם את מעלה אדומים ואת גבעת זאב, כבירת ישראל, תחת ריבונות ישראל, תוך שמירת זכויותיהם של בני הדתות האחרות, לחופש גישה ופולחן במקומות הקדושים להם, על פי דתם. ב. סיפוח גוש עציון, אפרת, ביתר ויישובים אחרים, שרובם נמצאים מזרחית למה שהיה "הקו הירוק" לפני מלחמת ששת הימים. ג. הקמת גושי יישובים דוגמת גוש קטיף, גם ביהודה ושומרון. רבין, דברי הכנסת, עמ' 12209.

39. גולד, "גבולות בני-הגנה", עמ' 3. "במובן זה", ציין גולד, "תכנית אלון" מעודכנת הפכה לבסיס הקונצנזוס הלאומי בישראל בנוגע לקווי המתאר של פתרון הקבע". כשאמר את הדברים שימש ד"ר גולד כיועצו המדיני של נתניהו.

40. Dan Diker, "Why Are Israel's Public Relations So Poor?" *Jerusalem Viewpoints* 7-8 (October 15-November 1, 2002).

41. תכנית אלון התבססה בראש ובראשונה על שמירת בקעת הירדן - ששטחה מסתכם בשליש מן הגדה המערבית לערך - בידי ישראל. דוקטרינת "אלון פלוס" שאומצה בידי ראשי הממשלה רבין ונתניהו הייתה אמורה לכלול גם התנחלויות אחרות, חיוניות מבחינה אסטרטגית, שתצטרפנה לכלל 45 עד 49 אחוזים משטחי הגדה. הערכה זו מתבססת באופן בלעדי על צורכי ההגנה של ישראל ואינה מתייחסת לאינטרסים ביטחוניים אחרים כדוגמת הבטחת האקוויפרים בגדה, שמהם שואבת ישראל שליש ממי השתייה שלה.

42. דווח כי במהלך הדיונים בקמפ דייוויד אישר ברק הצעה להחזיר 93 עד 95 אחוזים משטחי הגדה המערבית, ובשיחות טאבה - 97 אחוזים. נטען גם שבטאבה הציע ברק לפצות

את הפלסטינים תמורת שלושת האחוזים הנותרים באמצעות חילופי שטחים. את הטענה הזאת הכחיש חבר הכנסת דני יתום (שבשעתו היה ראש המטה המדיני-ביטחוני של ברק) ביום עיון שהתקיים ב-19 באוקטובר 2004 בנושא גבולות בני-הגנה, בחסות ועדת החוץ והביטחון של הכנסת.

43. Dennis Ross, *The Missing Peace* (New York: Farrar, Straus, and Giroux, 2004), p. 703.
כמצוטט בתוך Dore Gold and David Keyes, "What If Bush Invited Sharon and Abu Mazen to Camp David?" *Jerusalem Viewpoints* (January 2–16, 2005), p. 10. (להלן "אילו הזמין בוש").

44. גולד וקיז, "אילו הזמין בוש", עמ' 10.

45. גלעד שר, במרחק ניעה: המשא-ומחן לשלום 1991–2001: עדות (תל אביב: משכל, 2001), עמ' 406.

46. Yoav Peled, "Was Barak Telling the Truth?" *Guardian*, May 24, 2002, p. 2.

47. ריאיון של המחבר עם ראש הממשלה לשעבר אהוד ברק, מרס 2005.

48. בן וורטר, "המלך שלמה".

49. הדברים מבוססים על שיחות עם רענן גיסין, יועצו הבכיר של שרון, שהאחרונה שבהן התקיימה ב-25 במאי 2005. את העניין הזה אישרה גם אישיות בכירה מאוד בליכוד, ממקורבי ראש הממשלה שרון, ב-30 במאי 2005. דורי גולד ציין ששרון מאמין כי שמירת אזורי הביטחון הישראליים והגבולות בני-ההגנה תהיה קבילה יותר במסגרת הסכם ביניים ארוך טווח. גולד, "גבולות בני-הגנה", עמ' 5.

50. כמצוטט בעיתון הגרמני דר שפיגל, יום שישי, 25 באוקטובר 2004. סולנה קרא לישראל לסגת מכל "השטחים הכבושים" (occupied territories) שעליהם השתלטה בשנת 1967, ובכלל זה ממזרח ירושלים.

51. Yuval Steinitz, "Introduction: Defensible Borders for Peace," in *Defensible Borders for a Lasting Peace* (Jerusalem: Jerusalem Center for Public Affairs, 2005).